

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3544>

ArticleHistory:

Received

26/03/2024

Accept

23/05/2024

**Available
online**

24/05/2024

RADIO AS A TOOL OF RELIGIOUS COMMUNICATION IN THE CONTEXT OF ISLAM AND MODERNITY (1920-1990)

İSLAM VE MODERNİTE BAĞLAMINDA DİNİ İLETİŞİM ARACI OLARAK RADYO (1920-1990)

Hasan Birsen¹

Abstract

The aim of this study is to reveal that religions generally follow innovations very closely, are open to technology, and actively use the radio, which is one of the mass media, as a religious communication tool since the first day. For this reason, in this study, the relationship between Islam in particular and other religions in general and radio, which emerged as a result of modernity, has been discussed in a broad axis. In this context, the beginning of radio broadcasting in the world and in Turkey has been mentioned and how it has been used in a different format in the historical process has been revealed. The transition process from the use of the radio for entertainment and education to propaganda and from there to religious broadcasts has been evaluated from different perspectives. Therefore, in the study, it was concluded that with the widespread use of radio, religious organizations were not late in using this tool. In this respect, the scope of the study consists of the 1920s, the first years of the emergence of radio. In the study, it was traced back to the 1990s, when religious publications all over the world settled in a certain format, and determinations were made about which programs were made. As a result of the examinations, it was understood that the first examples of religious programs started with the practices in America. In addition, in this article, religious broadcasting hours in European countries are discussed and the development of religious broadcasts in the field of radio in Turkey is evaluated. Finally, it has been observed that the Turkish society started to be informed through religious programs on the radios after the 1950s and found answers to the questions they were curious about.

Keywords: Religious Communication, Islam and Modernity, Radio and Communication, Mass Communication, Religious Radio Program

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, hasanbirsens44@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4868-8847

Özet

Bu çalışmanın amacı dinlerin genel olarak yenilikleri çok yakın bir plandan takip ettiklerini, teknolojiye açık olduklarını ve kitle iletişim araçlarından birisi olan radyoyu aktif bir şekilde dini iletişim aracı olarak kullandıklarını ortaya koymaktır. Bu nedenle çalışmada özelde İslamiyet'in genelde ise diğer dinlerin modernitenin bir sonucu olarak ortaya çıkan radyoyla ilişkisi geniş bir eksende ele alınmıştır. Bu bağlamda dünya ve Türkiye'deki radyo yayıncılığının başlangıcına değinilmiş ve tarihi süreç içerisinde nasıl farklı bir formatta kullanılmaya başlandığı ortaya koyulmuştur. Radyonun eğlence ve eğitim amaçlı kullanımından propaganda amaçlı kullanımına oradan da dini amaçlı yayınlara geçiş süreci farklı perspektiflerle değerlendirilmiştir. Dolayısıyla çalışmada radyonun yaygın olarak kullanılmaya başlamasıyla birlikte dini oluşumların bu aracı kullanmakta geç kalmadığı fikrine ulaşılmıştır. Bu bakımdan çalışmanın kapsamını radyonun ortaya çıkmasının ilk yılları olan 1920'li yıllar oluşturmaktadır. Çalışmada tüm dünyada dini yayınların belirli bir formata oturduğu 1990'lı yıllara kadar gidilmiş ve hangi programların yapıldığı ile ilgili tespitlerde bulunulmuştur. Yapılan incelemeler neticesinde dini programlarının ilk örneklerinin Amerika'daki uygulamalarla başladığı anlaşılmıştır. Ayrıca bu makalede Avrupa ülkelerindeki dini yayın saatleri ele alınıp, Türkiye'de dini yayınların radyo alanındaki gelişimi değerlendirilmiştir. Nihai olarak Türk toplumunun 1950'lerden sonra radyolardaki dini programlar aracılığıyla bilgilendirilmeye başlandığı ve merak ettiği sorulara cevap bulduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dini İletişim, İslam ve Modernite, Radyo ve İletişim, Kitlese İletişim, Dini Radyo Programı

GİRİŞ

İnsanoğlu sosyal bir varlık olması hasebiyle yaratıldığı günden bugüne birbiriyle iletişim halinde olmuştur. İnsanın anne karnında başlayan iletişim serüveni dünyaya gelmesiyle devam etmiş, bu iletişim hali hayatın karmaşıklığını ve çeşitliliğini fark ettiği zamanlarda farklı araçlarla varlığını korumuştur. Teknolojinin gelişmesiyle iletişim araçları farklılaşmış, bireysel iletişim toplumsal iletişime doğru evrilmeye başlamıştır (Aytekin, 2018: 1-2). Evrilen zaman içerisinde kişiler ve toplumların yanında devletler ve dernekler gibi oluşumlar da daha fazla kitleye ulaşmak için teknolojik gelişmeleri yakından takip etmişlerdir. Bu teknolojik gelişmelerden bir tanesi de radyo olmuştur.

Radyolar, başlangıçta daha çok haberleşme amacıyla kullanılırken sonrasında kitle iletişimi için kullanılmaya başlanmıştır. Radyoların haberleşme aracı olmaktan çıkıp kitle iletişimi için kullanılabilir hale gelmesi 1900'lü yılların başlarına denk gelmektedir. Bu dönem I. Dünya savaşı yıllarına rastladığından askeri amaçla kullanılan radyo ve telgraf teknolojisinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Savaştan sonraki süreçte radyo teknolojisinin gelişmesi için yatırımlar yapılmış, önce Amerika'da daha sonra tüm Avrupa ülkelerinde kayda değer ilerlemeler ortaya çıkmıştır. 1920 yılında sürekli yayın yapan radyo istasyonları inşa edilmiştir (Ulutaş, 2009: 1). Radyolarda dini yayınların yapılması da bu gelişmelere paralel şekilde ilerlemiş, aynı yıllarda Amerika devlet radyolarında düzenli dini yayınlar yapılmaya başlanmıştır. 1921 senesinde Amerika'da mahalli bir kilisenin kontrolünde (Pittsburgh's Radio Station), 1944 yılında ise özgürlükçü Hıristiyan mezheplerine muhalif olarak ikinci müstakil dini radyo istasyonu (National Religious Broadcasters) kurulmuştur (Akgül, 2008: 41).

Radyolarda yapılan dini programlar bakımından Avrupa ele alındığında, Amerika'daki yayınlardan farklı olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin, yayıncılık mefhumunun ve sisteminin değişik olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Çünkü Amerika'da yayıncılık işi ticari bir faaliyet olarak

değerlendirilmiştir. Buna karşılık Avrupa’da yayıncılık bir kamu hizmeti olarak görülmüş, 1980’li yıllara kadar da resmi olarak yalnızca kamu kuruluşu yayıncılar tarafından radyo yayını yapılmıştır (Akyön, 2016: 53). Bu çerçevede İngiltere’de 1927 yılında her pazar günü saat 15:30’a kadar Hristiyan, bilhassa da İngiltere’nin resmi kilisesi konumundaki Anglikan kilisesinden dini yayınlar gerçekleştirilmiş, din uzmanlarının konuşmalarına yer verilmiştir. Fransa’da 1938 yılından itibaren her Pazar Ortodoks, Protestan, Katolik ve Yahudi gruplarına yönelik dini yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Türkiye’de ise dini radyo yayıncılığı 1950’li yıllarda devlet radyolarındaki programlarla başlamıştır. Başlangıçta mevlit ve ramazan programları şeklinde olan yayınlar, daha sonra 1964 yılında Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu’nun kurulmasıyla gelişerek ve program sayısı artarak devam etmiştir (Çelik, 2019: 70).

İLETİŞİM VE MODERNİTE KAVRAMI

İletişim kelimesi, birden fazla yaklaşım tarzını içinde barındırması ve pek çok alanla yakın ilişki kurması nedeniyle üzerinde anlaşılan ve herkes tarafından kabul edilen bir tanıma sahip değildir. Bu sebepten dolayı iletişim kavramıyla ilgili birçok tanım literatürümüze kazandırılmıştır.

Köken olarak ele alındığında iletişim kavramı Latince kökenli bir kelimedir ve communication kavramının karşılığıdır (Gönenç, 2003: 57). Latince olan “communis” kelimesinin köken olarak common (ortak) kavramından ortaya çıktığı görülmektedir. Bu perspektiften bakıldığında iletişime geçilebilmesi için ortak belirli sözcüklerin ve işaretlerin var olmasına gerek duyulmaktadır (Küçük, 2012: 4).

İletişimin tarihi serüveni insanların yeryüzünde yaşamaya başlamasına dayanmaktadır. Çünkü insan topluluklar halinde yaşayan ve her daim etrafıyla etkileşim halinde bulunan sosyal bir varlıktır. İnsanın biyolojik bir unsurdan toplumsal bir canlıya dönüşmesini sağlayan en önemli etmenin iletişim olduğunu ifade etmek mümkündür (Tuna, 2012: 3).

İletişimin sağlam bir şekilde devam edebilmesinin ana şartı iletişime iştirak eden tarafların aynı semboller sistemine sahip olmasına bağlıdır. Müşterek semboller sistemiyle anlatılmak istenen; karşılıklı iletişimde bulunmaya çabalayan iki canlının tecrübe etmiş olduğu yaşantıları ortak bir potada eritmeleridir. Bu metafor sözlü, yazılı ya da sözsüz bütün semboller için geçerli olacaktır (Doruk, 2017: 7)

Canlıların birbirleriyle iletişime geçip sosyalleşme duygusunun verdiği içgüdüyle hareket etmesi, gerçekte gelişigüzel gelişen bir norm olarak yaşamımızın her aşamasında kendini göstermiştir. Matbaanın bulunmasıyla hızlanan yazılı iletişim, 15. yüzyıl sonrasında gelişen bilhassa da 17. Yüzyılda başlayan özgür düşünce hareketleriyle bir ivme kazanmıştır. Bu ivme ile birlikte modernite anlayışı Avrupa’da ortaya çıkmış, sonrasında neredeyse tüm dünyayı etkisi altına almış ve toplumsal yaşamı şekillendirmiştir. İnsanı gerçeğin tek ölçüsü olarak kabul etmiş, modern bilim ve teknolojinin amaçlarını belirleyerek tüm dünyanın hayat tarzını ve toplumsal ilişkilerini tayin etmiştir. Genel anlamda 19. yy sonuyla 20. yy ortalarına kadar olan zaman diliminde, özellikle edebiyat ve sanat sahasında ortaya çıkan önemli dönüşümleri açıklamak için başvurulan bir kavram olan modernizm, Aydınlanma döneminde de görülen, insanların elde etmiş olduğu tecrübi geleneğin ve geçmişin inkarıyla kurucu fikrin öncülüğünde, bir gelecek inşası düşüncesini ortaya koymuştur.

Bu düşünce akımına göre; 19.yy’da Batıda ortaya çıkan köklü dönüşümler ve bunların gün yüzüne çıkarttığı yeni anlayış “modern” olarak tanımlanırken hem

bu yeni anlayış öncesi hem de bu önceyle ilgili durumlar “gelenek” olarak belirtilmiştir. Hal böyle olunca ortaya çıkan yenilik süreci, bir nevi tarihsel kırılma yaklaşımıyla müşahade edilip tanımlanılmaya gayret gösterilmiş, bu yaklaşımın bir kolu olarak “din” mefhumu da “gelenek” kapsamına alınmıştır. Din, gelenek ve modernlik üçgeninde oluşturulan bu irtibat, sosyoloji alanında “sekülerleşme” tartışmalarına sebep olmuştur. Bu tartışmalardan yola çıkılarak, dinin modernleşmeyle birlikte hem kurumsal hem de bireysel açıdan gücünü kaybettiğini ifade etmişlerdir. Mezkûr düşünceyi benimsemiş olan; Karl Marx, Auguste Comte, Max Weber ve bunları takip edenler tarafından modernleşme, yapısalcılık ve fonksiyonalizm gibi bazı yaklaşımlar ortaya koyulmuştur. Lakin 1980’li zamanlardan bu yana ortaya koydukları bu iddianın aksine dinin hala güçlü bir şekilde varlığını sürdürdüğünü görülmektedir. (Şallı, 2017: 56)

Kitlesel İletişim

Genel olarak bakıldığı zaman iletişim, sembolik oluşumların ortaya çıkartılması, teksir edilmesi, iletilmesi, algılanması ve farklı çeşitlerdeki ana materyallerin yönetilmesini kapsayan toplumsal bir süreçtir. Kişiler sembolik oluşumları üretmek ve dağıtmak için genellikle teknik bir araç kullanırlar. Bu sebepten dolayı kitle iletişimi olarak oluşturduğumuz kavram “kitle iletişim araçları” diğer bir deyişle “iletişim medyası” oluşumunu gerçekleştiren toplumsal bir süreçtir (Aymaz, 2018: 127).

Kitle iletişimi, farklı türdeki iletilerin büyük ve toplumun çeşitli bölgelerinde olan insanlara bu amaç çerçevesinde üretilmiş araçlar vesilesiyle aktarılmasıdır. Genellikle tek taraflı sürdürülen ilişkilere dayanan, birinin verici konumunda olması diğer tarafın alıcı durumunda olması kitle iletişiminde alıcı ve verici arasında yüz yüze bir kontak kurulmasını çok zor kılacaktır. Alanında yetkin ve etkin olmanın gerekli olduğu bu iletişim türünde mesajı ileten kişi iletilisini mekanik araçlar aracılığıyla daha çabuk bir biçimde alıcıya ulaştırabilmektedir (Doruk, 2017: 62). Bu açıdan bakıldığında kitle iletişiminin yol açtığı büyük gelişmenin bizleri farklı bir aşamaya getirdiği ifade edilebilir. Bu yeni aşama ile alem küresel, bilgisayarı esas alan bir kitle iletişim üzerine inşasını devam ettirmeyi sürdürmektedir. Günümüzde dört büyükler olarak adlandırabileceğimiz: radyo, televizyon, sinema ve basın kitle iletişim araçlarının önde gelen temsilcileridir (Abadan Unat, 1983: 66).

Bu temsilciler, toplumda farkındalık, denetim mekanizmasının bir aracı ve teknolojinin etkisiyle de bir güç kaynağı olarak çoğu toplumun daha düzgün bir şekilde çalışması için gerekli bilgilerin membaı ve iletişim araçlarını oluşturarak, toplumsal yansımanın bir turnusol kâğıdı haline gelmiştir. Yani kitle iletişim araçlarının toplumun dünya algısına, tutum ve davranışlarına önemli ölçüde tesir ettiği görülmektedir. Kitle iletişim araçlarının rolünün genel olarak hitap ettiği toplumun fikirlerini etkilemek suretiyle belirli bir çözümlemede onlara yardımcı olmasına ve ortak bir düşünce etrafında toplamasına katkı sağlamak olduğu ifade edilmektedir (Dilber, 2014: 61). Fakat kitle iletişim araçlarını kullanan kişilerin kendi fikirlerini bu araçlarla topluma empoze etmesi de bu durumun en önemli sorunlarının başında gelmektedir.

KİTLESEL İLETİŞİM ARACI OLARAK RADYO

Kitle iletişim araçları karşılıklı bir eylem olan iletişimin oluşmasına imkân sağlayan araçlardır. Radyo bu araçlar arasında en önemli olanlardan birisidir. Kitle iletişiminin ilk önemli aracının matbaa olduğu düşünüldüğünde, bugüne kadar geçen zaman dilimi içerisinde iletişimin globalleşmesinde radyonun yerinin çok önemli olduğu fark edilir. Bu hususiyetinden ötürü radyo hızlı bir şekilde kitle

iletişiminde önemli bir araç hale gelmiş, hatta bir dönemin en kayda değer kitle iletişim aracı olmuştur (Kayador, 2001: 131–132). Taşınabilir olması, kişilerin ufkuna açıklık getirmesiyle onu dinleyenlere pek çok fırsatlar sunan radyo alemi, geçtiğimiz yüzyılın en çok tercih edilen iletişim aleti olarak kullanılmıştır.

Radyonun keşfi 1880'lerin sonlarına doğru elektromanyetik dalgalarla elektriğin aktarılabilmesinin bulunmasına dayanmaktadır. Amatör bir şekilde de olsa radyoculuğun başlangıcı ise 20. Yüzyılın ilk zamanlarında olmuştur (Arvas, 2018: 408). 20. yüzyılın en bilinen iletişim araçlarından biri olan radyo iki dünya savaşına şahitlik etmiş ve bilhassa II. Dünya savaşı yıllarındaki yerine getirdiği görevlerle tarihte çok önemli bir yer edinmiştir (Kuyucu, 2013: 136). Zira II. Dünya Savaşı radyo aracılığıyla bilinçli olarak verilen yanlış bir haberle başlamıştır.

Bu açıdan bakıldığı zaman toplumsal ve siyasal olayların aynı zamanda kitle iletişim alanında gerçekleştirilen çalışmaları da etkilediği görülmektedir. Örneğin Japonya'ya atılan atom bombası iki büyük gücü karşı karşıya getirmiş, kendilerine destek bulmak isteyen ABD ve SSCB radyo aracılığıyla propaganda yapmaya başlamışlardır. İki önemli gücün propaganda savaşları aynı zamanda radyo savaşlarına evrilmiş, böylece SSCB Moskova Radyosu aracılığıyla propaganda yaparken, ABD ise Özgür Avrupa Radyosu, Amerika'nın Sesi Radyosu ile propaganda faaliyetlerini devam ettirmiştir. Berlin Duvarı'nın yıkılmasına kadar çok önemli roller üstlenen radyonun, bu dönemden sonra etki alanı bir nebze de olsa daralmıştır. Günümüzde ise radyo yerini zamanın gerektirdiği şartlar çerçevesinde şekillenen bir pozisyona bırakmıştır (Öztürk, 2017: 170–171).

Dünya ve Türkiye'de Radyo Yayıncılığının Başlangıcı

İnsan dünyaya geldiği günden itibaren kendisini yaşamını çevreleyen bir iletişim ağı içinde bulur. Bu iletişim ağı kişinin içinde bulunduğu toplumun bir parçası haline gelmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Kişinin etrafında olup bitenleri, şahsının maddi ve manevi ihtiyaçlarını ifade edebilmesini, bilgiye ulaşabilmesini, ulaştığı bilgiyi aktarabilmesini, hatta hayatını daha anlaşılabilir kılmasını da sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığı zaman kişinin dış dünyayı bilme talebi, bilimsel çalışmaların özünü inşa ederken, bilgi iletimini etkili bir şekilde temin etme ihtiyacı da kitle iletişim araçlarının icat edilmesinde önemli kilometre taşı olmuştur (Furat, 2009: 38).

Bu durumlara ilaveten hızla gelişen teknoloji sistemleri dünyayı küçük bir köy haline getirmekte ve globalleşmeye hizmet etmektedir. Durdurulamaz bir halde ilerlemesini devam ettiren küreselleşme; grupları, yaşam tarzlarını birbirine yakınlaştırmış ve kitlelerin iletişimlerini hızlandırmıştır. Geliştirilen iletişim araçları çok kısa bir sürede geniş kitlelere ulaştırılacak mesajların yayılmasına büyük katkılar sağlamıştır (Hökelekli, 2006: 43). Bu kitle iletişim araçlarında sözlü iletişimde en etkili olanların biri de radyolardır.

Radyoların kitlesel haberleşme vasıtası olarak yayın hayatına girdiği ilk seneler, günümüzün radyolarından çok uzak bir halde yayın yapmışlardır. Normal olarak da ilk kez elektronik olarak toplumun bilgilendirilmesinde kullanılan alet, günden güne farklı tarzlarda ve yeni uygulamalarla insanlara bilgi ulaştırmıştır. Bu sebepten dolayı ilk zamanların yayınları belirli bir süre sonra değişmekte, ilk başlarda sınırlı yayınların yapıldığı stüdyolarda program arşivi genişletilmekte ve daha fazla saat yayın yapılmaktadır. İlk dönemlerin yayınlarına bakıldığında genel olarak haber ve müzik ağırlıklı yayınların yapıldığı görülmüştür. Zamanla bu alanda yayın yapabilecek kalifiye elamanların yetiştirilmesi, yeni program formatlarının ortaya çıkmasıyla bilhassa da özel radyolar dinleyici çekmek için yeni yöntemler uygulamıştır (Aziz, 1976: 10–11).

Aynı anda binlerce insana ulaşma imkânı veren radyo 19. yüzyılın ortalarından beri dünyanın yayın hayatında önemli bir yer edinmiştir. Amerika'da gerçekleştirilen yayınları dünyanın muhtelif ülkeleri takip etmiş bu ülkelerin başında İngiltere, Kanada, Fransa gibi ülkeler gelmiştir. Televizyonun icadına kadar da radyo dünya üzerinde altın çağını yaşamış, değişen dünya düzeni, teknolojinin ilerlemesi radyonun dinlenme sayısını düşürse de çoğu insan için radyo etkili bir iletişim aracı olarak görülmeye devam etmiştir. Esasen doğal afetlerde, muharebelerde diğer iletişim araçları kullanım dışı kaldığı için veya güvenilir bilgi aktarmada bilgi kirliliğine maruz kalabilecekleri için radyo önemli anlarda iyi bir iletişim aracı olarak yerini korumuştur (Kıcır ve Tonus, 2020: 192).

Genel olarak bakıldığı zaman dünyada sürekli yayın yapan ilk radyo istasyonu 2 Kasım 1920'de ABD'de faaliyete başlamıştır. Çoğunlukla akşam saatlerinde yayın yapan bu radyo istasyonunda müzik ve spor formatlarını içeren yayınlar yapılmıştır. Avrupa kıtasında da Amerika'yla neredeyse aynı anda ilk yayınına başlamıştır. Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği 1922 de, Almanya 1923 yılında, Asya ve Afrika'nın birkaç ülkesi dışında hemen hemen tüm ülkede 1930 yılında radyo yayını başlamıştır (Kuyucu, 2013: 138).

Türkiye'de radyo yayıncılığı diğer ülkelere göre çok kısa bir gecikme ile gerçekleşmiştir. Bunun sebebi o dönemde gerekli olan malzemelerin ülkede üretilme imkanının olmaması ve bu malzemelerin ithal edilmesinin büyük masrafların ortaya çıkaracak olmasıdır. Bunlara ilaveten ülkede verici istasyonu kurma ve yapılacak programların devletin kontrolü altında olması, dünyadan kısa bir süre sonra yayın hayatına başlamamızı daha anlaşılabilir kılmaktadır. Hatta geçmiş döneme bakıldığı zaman dünyada kullanılmaya başlanılan matbaanın ülkemizde 200 yıl sonra işlevsellik kazandığı düşünülürken bu gecikmenin eskiye nazaran daha az olduğunu ifade mümkün gözükmektedir (Arvas, 2018: 409).

Türkiye'de gerçekleştirilen ilk radyo programı, 1927 senesinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. 1-2 yıl içinde de Ankara'da radyo yayını başlamış ve bu iki ildeki yayınlar inşa edilen 5 kilovatlık telsiz istasyonlarında yapılmıştır. Bugünün şartlarında 5 kilovatt düşük görünse de o dönem Avrupa'nın en güçlü radyo istasyonları da bu kilovatta yayın yapmışlardır (Çalışlar, 2003: 127). Bu istasyonların işletmesi için yetkili kılınan kurum Telgraf ve Telefon Kanununa göre Posta Telgraf ve Telefon İdaresi olmuştur. 1926 senesinde açılan Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi (TTTAŞ) 1926 yılının Eylül ayında devletin yetkili biriminden radyo yayın yapma imtiyazını almıştır. Aldığı bu yetkiden dolayı 10 yıl boyunca radyo yayın işletmeciliği TTTAŞ'a verilmiştir. Yapılan bu prosedür ile Türkiye'de radyo yayıncılığı devlet kontrolünde özel bir şirkete verilmiş ve ülkede radyo yayıncılığı bu şekilde başlamıştır (Kuyucu, 2013: 138-139). İstanbul radyosunun bir günlük yayın akışına bakıldığında o dönemle ilgili daha somut fikir etmek mümkündür:

19.00 Stüdyo Müzik Heyetinden Şevketza Faslı

19.30 Esham ve Tahvilat Borsası Haberleri

19.40 Telsiz Telefon Orkestrası

20.10 Zahir Borsası Haberleri

20.20 Telsiz Telefon Müzik Heyeti

20.50 Anadolu Ajansı Haberleri

21.00 Telsiz Telefon Orkestrası

21.30 Teganni (Musiki Programı) (Arvas, 2018: 422).

Bu yayın akışı incelendiğinde haber, müzik, ekonomi başlıkları altında 3 saat gibi kısıtlı bir sürede programların icra edildiği görülmektedir. Haberleri şirketin ortağı olan Anadolu Ajansından aldıkları için haber saatlerinin olduğu zamanlar “Ajans Saatleri” olarak da ifade edilmiştir (Kuyucu, 2018: 137).

II. Dünya savaşı yıllarına gelindiğinde radyo, eğlence ve eğitim amacının yanı sıra farklı program formatlarıyla da kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim teknik olarak yeni gelişmelerin ortaya çıkmasıyla birlikte radyo alanında önemli gelişmeler olduğu gözlemlenmiştir. Savaş dönemi olduğu için bir propaganda aracı olarak da kullanıldığı görülmüş, II. Dünya harbinden 1960'lara kadar olan kısımda televizyonun yavaş yavaş yayılmasıyla radyo kendi kitlesini kaptırmamak için daha fazla kendisini güncellemeye çalışmıştır.

Dünya ve Türkiye’de Radyolardaki Dini Yayınlar

Tarihi olarak bakıldığında ilk olarak adlandırabileceğimiz kitle iletişim aracı olan matbaanın icat edilmesi birçok alanda yeniliklerin ortaya çıkmasına vesile olduğu gibi dini alanda da birçok yeniliğe kapı aralamıştır. Matbaanın icadından önce dini bir bilgiyi elde etmek çok meşakkatli bir durum olmuştur. Herhangi bir dini bilgiyi çoğaltmak sadece el yazmasıyla mümkün olduğundan o dönemde yaşayan insanlar haliyle bu durumdan mustarip olmuştur. Bu nedenle dini bilgiler ve uygulamalar tek elden yönetilmiş, matbaanın bulunmasıyla bu tekeli yapı sarsılmış, dini yayınların sayıları artmaya başlamış ve yayınlanan dini eserler farklı dillere çevrilip çoğaltılmıştır (Cerrah, 2019: 56). Radyonun keşfedilmesiyle dini oluşumlar iletmek istedikleri mesajı daha fazla kişiye ulaştırabileceklerinin farkında olduğu için bu yeni kitle iletişim aracına kayıtsız kalmamışlardır.

Dini yayınların radyoda yayınlanmaya başlamasının ilk örnekleri Amerika’da görülmektedir. Amerika’da radyo yayıncılığının başlamasından itibaren dini programların radyo yayıncılığının bir parçası haline geldiği ifade edilebilir. 1920’lerin başlarında radyo frekanslarında evangelist yayınlar, ayinler ve kilise müzikleri hızlı bir şekilde yayılmış, dini yayınlar uluslararası kısa dalga yayın istasyonlarında önemli bir yere gelmiştir. Hatta bir dönem dini organizasyonlar ve akademik kuruluşlar tarafından tam zamanlı dini yayın yapan radyo istasyonları yayın ağlarını genişletmeye çalışmıştır (Greer ve Phipps, 2009: 17). Böylelikle radyo, dini grupların ve mekanların önemli bir aracı haline gelirken radyo istasyonlarının kurulması, frekans tahsis edilmesi ve dini yayınları yapacak kişilerin istihdam edilmesi dini gruplara önemli ölçüde maddi külfetler yükleyerek bu yayınları yapılmasını zorlaştırmıştır (Wikle ve Comer, 2010: 48).

Ticari kaygıyla hareket eden radyo sahipleri, maddi açıdan zorluk yaşayan dini yayınları daha az dinlenen vakitlere çekmiş, daha çok dinlenen zamanlarda reklam ve dinleyici sayısı yüksek olan yayınlara yer vermiş, böylelikle de dini yayınlar yavaş yavaş frekanslardan ayrılmak durumunda kalmıştır. Bu iş ticari olmayan anlayışa geçmeden önce dini yayıncılığın başlangıcı KDKA²’da piskoposlar tarafından icra edilen programlar olmuştur. Burada yapılan programın başarısı, ülkenin muhtelif yerlerinde dini yayıncılığa başlanmasının temelini atmıştır. İlk düzenli dini yayın ise Paul Reader³’in 1922 senesinde yaptığı Where Jesus Blesses Thousands (WJBT) programıyla gerçekleşmiş Reader, bir müzik grubuyla dine coşkulu bir yorum getirerek inançlara mesafeli duran binlerce kişiyi etrafında toplamıştır (Akyön, 2016: 43).

²Audacy, Inc.’e ait olan ve işletilen Pittsburgh, Pennsylvania’ya lisanslı A sınıfı bir radyo istasyonudur
³ 1878 yılında Cheyenne, Wyoming’de doğmuş, 20.yy’ın en önemli evangelist vaizlerinden biridir.

İngiltere’de radyo ve televizyonlarda yapılan dini içerikli programlar 772 saat kadar olmakla birlikte diğer programların içindeki dağılımına bakıldığında %5,5’ini oluşturmaktadır. İtalya’da 3500 yerel radyodan 500’ü dini içerikler sunan radyolardır. Hollanda’da ise ülkedeki yayın kuruluşlarının 4 tanesi kiliselerle doğrudan alakalı olan dini faaliyetler için oluşturulmuş yapılarıdır. Bu oluşumlar, radyo ve televizyonda yayınlanacak programları kendileri programa hazır hale getiriyor ve dini yetkililerine kontrol ettirdikten sonra yayını gerçekleştirmektedirler. Fransa’nın devlet televizyonu olan Antenne 2’de her pazar günü 3,5 saat boyunca dini içerikli yayınlar gerçekleştirilmekte, 1000’e yakın yerel radyodan sadece 48 tanesi dini içerikli program yapmaktadır. İspanya’da; İspanyol Radyosunda senelik 108 saat genel anlamda tasarlanmış bir dini program, 26 saat canlı yayınlı ibadet programı bulunmakta ve Katolik kilisesinin kendisine ait bir radyo istasyonu mevcuttur. Danimarka’da dini yayın yapan 30 yerel radyo bulunmaktadır. Portekiz’de Katolik kilisesinin tüm ülkede radyo yayını yapan bir istasyonu bulunmaktadır. Son olarak ülkemize bakıldığında TRT’nin televizyon kanallarında yıllık toplam olarak 204 saat yayın yapılmakta, radyolarda ise toplam yıllık yayın saati 146’dır. Buradan hareketle bakıldığında televizyonda yayınlanan dini içerikli programın diğer yayınlar arasındaki miktarı %1,4, radyo yayınlarında ise %2,01 toplam olarak da %3’tür (Özbuğday, 1996: 10–11).

Türkiye’de ilk dini içerikli radyo yayını 1932 senesinin Ramazan ayının Kadir Gecesinde, Ayasofya Camii’nde canlı olarak yayınlanan mevlid yayınıdır. Bu program Ayasofya Cami’nden Dolmabahçe Sarayı’na yapılmıştır (Yetkindağ, 2015: 28–29). Demokrat Parti dönemine kadar herhangi bir yayına rastlanılmamıştır. Demokrat Parti döneminde radyodan dini yayınlar yapılması fikri de Adana halkından gelmiştir. Adanalılar şehirlerinde dini vecibelerini yerine getirecek mekân azlığından dolayı bir yetkiliye ulaşmakta zorluk çekmektedirler ve bundan dolayı merak ettikleri dini sorulara da cevap bulamamaktadırlar. Birçok yerde bulunan radyolar aracılığıyla merak edilen sorulara cevap bulmak ve Kur’anı Kerim tilaveti dinlemek için yetkililerden radyolarda canlı yayın yapılmasını talep etmişlerdir (Görür, 1949: 48).

Bundan dolayı Demokrat Parti hükümeti de 5 Temmuz 1950 tarihli aldığı karar sonrasında radyoda dini yayınların icra edilmesine müsaade etmiştir. 6 Temmuz 1950 Perşembe gününden başlanarak Ankara ve İstanbul radyolarında Arapça Kur’an tilavetleri yapılmıştır. Bu yayının ertesi gün bazı gazeteler bu durumdan rahatsızlık duymuş, laikliğe aykırı olduğunu iddia ederek bu rahatsızlığını sayfalarında okurlarıyla paylaşmışlardır. Bu gazetelerden biri de Hürriyet Gazetesidir. Gazetenin 07.07.1950 tarihli bir haberine göre; “Radyoda politik icaplardan dolayı mı Kur’an okunuyor?” başlığıyla şu ifadelerle yer verilmiştir.

“Ankara, İstanbul radyolarında haftanın muayyen gün ve saatlerinde Kur’an-ı Kerim okunulmasına karar verilmesi bazı çevrelerde hayret uyandırmış, laik bir devletin radyosunda Kur’an-ı Kerim okutulmasının yalnız politik icaplardan ileri geldiği kanaatini ortaya koymuştur. Yapılan tahminlere göre, hükümet daha çok bu hususta ısrarla vaki talepleri karşılamak için bu kararı almıştır. Ancak bu ısrarla vaki taleplerin daha nerelere kadar varacağı merakla beklenmektedir.” (Yetkindağ, 2015: 29)

Genel anlamda ilk dini program ise 1950 senesinin Ramazan ayı süresince Pazartesi, Çarşamba ve Cuma akşam vakitlerinde 20.05-20.25 saatleri arasında Ankara radyosunda dönemin Diyanet İşleri Başkanı Hamdi Akseki ve oluşturduğu grup Kur’an tilaveti yapmışlardır. Yine Akseki’nin öncülüğünde 21 Aralık 1950 yılında “Mevlid-i Nebi” programı için Hacı Bayram Veli Camii’nde gerçekleştirilen program radyoda canlı yayınlı verilmiştir (Görmez, 2005: 35).

Bu canlı yayından sonra Halk Partisi ve vatandaşlar tarafından “ayak yolundayken radyoda Kuran tilavetine denk gelinirse ne olur, meyhanede radyodan birden Kuran okunursa ne yapmak gerekir, Plaka Kuran kaydedilip çalınırsa günah olur mu?” gibi bazı sorular sorulmuş ve radyoda Kuran okunmasının ne kadar doğru olduğu tartışılmıştır. Bu konuyla ilgili Hamdi Akseki detaylı bir cevap kaleme almış fakat ömrü bu cevabın neşredilmesine yetmemiştir. Sebilürreşad Dergisi Akseki'nin cevabını vefatından sonra bölüm bölüm yayınlamıştır (Akseki, 1961: 375-376).

2 Kasım 1953 tarihinde Diyanet İşleri Başkan Vekilinin, radyoda gerçekleştirdiği din üzerine sohbetleriyle alakalı kitapların satışına ilişkin müftülüğe gönderilen radyoda cuma sabahları Kur'an-ı Kerim okunmayacağı gibi birtakım asılsız haberlerin yayıldığına dair yazısından radyolarda dini hususlar üzerine konuların da konuşulduğu anlaşılmaktadır (Koç, 2012: 96). Bu yayınlardan duyulan memnuniyeti, muhtelif dergilerin sayfalarında da görmek mümkündür. Bu duruma Müslümanın Sesi Dergisi örnek olarak gösterilebilir. Dergide kaleme alınan yazıda dünya hayatının debdebesinden dolayı insani ilişkilerin zayıflaması ve kişilerin başkalarının hukukuna saygı göstermeyi es geçtiği bir ortamda radyolarda yayınlanan bu programların bir hatırlatıcı görevi üstlenmesi kişilere bazı sorumluluklarını hatırlatması ve insanların yapacağı işlerde bir mentor görevi üstlendiğine dikkat çekilmiştir (“İkaz Kürsüsü, Diyanet İşleri Riyasetinin Radyo Yayınları,” 1953: 11). Devam eden yıllarda TRT’de ilk kandil programı 1957 senesinde, ilk sahur programı 1960 senesinde, ilk iftar programı da 1964 senesinde gerçekleştirilmiştir (Demiröz, 2005: 33).

1960’lı yıllar Türkiye açısından kayda değer dönüşümlerin olduğu hareketli bir dönem olarak yaşanmıştır. Yükselen sol düşüncenin karşısına muhafazakâr fikirlerin güçlenerek çıkması hatta bunların sadece fikrişel aşamada kalmayıp siyasal partiler düzeyinde birer harekete dönüştüğü bir dönemdir. Bu sebepten dolayı 1960’lı yılların sonuyla başlayıp 1980’li yıllarda da etkisini arttırarak devam etmesiyle milliyetçi-muhafazakâr gruplar kendi fikirlerini sadece dergilerle değil radyolar aracılığıyla da yaymıştır. 1981 senesinde TRT-II postasında yayımlanan dini sohbet programı olan Din ve Ahlak programı 10 dakikadan 30 dakikaya çıkartılmış, 1983 senesindeki “Kur'an-ı Kerim Türkçe Açıklaması ve Bir Konuşma” programı 30 dakikadan “Cuma Sabahı” ismiyle 45 dakikaya çıkartılmış, 1984 senesi itibariyle de “Türk ve Dünyasından” isimli 15 dakikalık yeni bir program yapılmıştır (Çelik, 2019: 73-74).

Tablo 1. TRT- Ankara Radyosunca Hazırlanan Programlar (1983-1990)

Program Adı	Yayın Yeri	Günü	Saati	Süresi
Din ve Ahlak	R-II	Salı	18.30	30 Dakika
Türk ve İslam Dünyasından	R-I	Salı	21.15	15 Dakika
Din ve Ahlak	R-I	Perşembe	17.05	30 Dakika
Cuma Sabahı	R-I	Cuma	06.15	45 Dakika
Haftalık Toplam Süre				120 Dakika

Kaynak: Ak, 1992: 22

Tablo 2. Ramazan Programları

Program Adı	Günlük Yayın	Toplam
İftar Programı	30x40 Dakika	20 Saat
Sahur Programı	30x90 Dakika	45 Saat
15 Saatlik bölümünü dini yayınlar hazırlamaktadır.		

Kaynak: Ak, 1992: 22

Tablo 3. Kandil Programları

Program Adı	Süre
I. Mevlid Kandili	90 Dakika
II. Regaib Kandili	90 Dakika
III. Miraç Kandili	90 Dakika
IV. Berat Kandili	90 Dakika
V. Kadir Gecesi	90 Dakika
Toplam	7 Saat 30 Dakika

Kaynak: Ak, 1992: 22

Tablo 4. Bayram Programları

Program Adı	Süre
1- Ramazan Bayramı Konuşması	10 Dakika
2- Kurban Bayramı Konuşması	10 Dakika
Toplam	20 Dakika

Kaynak: Ak, 1992: 22

Tablo 5. Yıllık Toplam Yayın Süresi

Program Adı	Süre
Haftalık Yayınlanan 4 Program	104 Saat
Kandiller	7 Saat 30 Dakika
İftar	20 Saat
Sahur	45 Saat
Bayramlar	20 Dakika
Toplam Program Süresi	146 Saat 50 Dakika
Toplam Program Adedi	275 Yayın

Kaynak: Ak, 1992: 22

Tablolar değerlendirildiğinde radyolarda dini yayıncılığın 1950 senesinde ilk adımların atıldığı görülmektedir. 1980'den itibaren ise radyolarda gerçekleştirilen dini yayınlarda önemli gelişmelerin devlet kontrolünde yapıldığı tespit edilmiştir. Türkiye'nin 1980-1990 yılları arasındaki durumu düşünüldüğünde devletin birçok alanda kontrolü ele aldığı gibi dini yayınlarda da ele aldığı ortaya çıkmaktadır.

Bu dönemin sonlarında Diyanet, dini yayınlar konusunda TRT'ye bazı teklifler sunmuştur. 1992 yılında TRT'nin yayınlarında görmek istedikleri hususları ve 1991 yılında yapılan yayınlarla ilgili görüşlerini bildiren bir yazı kaleme almıştır. İlk sırada yer verdiği husus milli ve dini kültürümüzü tanıttacak milletimizi bilhassa da yeni kuşağı yabancı kültür ve yaşam tarzından koruyacak, onların dini inanç ve düşüncelerini zedelemeyecek yayınlar yapılması gerektiğini bildirmiştir. Yukarıda bahsedilen programların bazılarının yayın saatinin artırılmasını istemekle birlikte, dini hususlara daha fazla değinilmesini istemiş, TV ve radyolarda olan yarışma programlarına dini soruların da ilave edilmesini, sadece yarışmalarla sınırlı kalınmayarak dini bilgilerin bazı piyes, oyun, skeç, belgesel ve filmlerle daha çekici hale getirilmesini talep etmiştir. Diyanet TRT'den dini yayınlardan önce ve sonra yayınlanacak programlara dikkat edilmesini de istemiştir (Yazıcıoğlu, 1992: 25).

SONUÇ

Tüm canlılar özellikle de insanlar kendi duygu ve düşüncelerini karşısındakiyle paylaşma ve karşısındakinin hislerini öğrenmek için çeşitli yollara başvurmuştur. İlk zamanlarda insanlar çıkarttığı seslerle daha sonra duvarlara, tabletlere veya farklı maddelere figürler çizip yazılar yazdığı için farklı coğrafyalarda diller ortaya çıkmıştır. Yapılan tüm bu işler canlıların birbiriyle anlaşmak istemesinden meydana gelmiştir. İnsanlar etrafında olan olaylara hiçbir zaman duyarsız kalmamış, hep bir araştırma ve keşif mücadelesi içinde zamanlarını geçirmiştir.

Bu araştırma ve keşiflerin sonucunda matbaanın bulunması kitle iletişim tarihi açısından çok önemli bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Daha önceleri bir metni çoğaltmak için tek tek yazmak gerekirken artık aynı metnin binlerce nüshasını çoğaltmak çok kolay bir hale gelmiştir. Durum böyle olunca da insanlar arasındaki iletişim kişilerin birbirinden haberdar olması ve yapılan işlerin muhtelif yerlerde çok hızlı yayılmasıyla toplumlar birbirinden daha çabuk haberdar olmuştur. Matbaanın gelişimiyle de dini iletişim alanında da önemli değişimler meydana gelmiştir. Daha önce kilise ve din adamlarının dedikleri yaratıcının emri olarak kabul edilirken dini alandaki kitapların artmasıyla din adamlarının ve kilisenin etkisi azalmış, insanlar daha doğru dini yaşantıyı öğrenmek için farklı kaynaklardan yararlanmaya başlamıştır. Matbaadan sonra iletişim anlamındaki en büyük yenilik radyodur. İlk zamanlarda sadece gemilerin haberleşmesinde kullanılsa da daha sonra radyonun aynı anda binlerce kişiye ulaşması, taşınmasının rahat olması, birçok alanda önemli bilgiler sunması hasebiyle döneminin en tercih edilebilir iletişim aracı olmuştur. Pek çok kişi, topluluk, kuruluşlar fikirlerini radyolarla daha etkin duyuracağını bilincinde olduğu için radyo istasyonlarının kurulması ve frekansların tahsis edilmesi hızla artmaya başlamıştır.

Radyonun birçok kitleye daha çabuk ulaşma özelliğinden dolayı dini temsilciler ve kuruluşlarda bu araçtan yararlanmaktan geri durmamıştır. Radyoda dini yayınların ilk örneklerini gördüğümüz Amerika'da bu işe çok önem verilmiş, özellikle de evangelistler bu aracı çok yoğun bir şekilde kullanmıştır. Buradan da tüm dünyaya yayılmış ve dünya çapında radyoda dini yayın yapma sayısı her geçen gün daha da artarak devam etmiş, hatta devlet radyolarında bile dini yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Ülkemizde de 1950'den 1990 yılına kadar radyoda başlayan dini programlar neredeyse her dönem sayısını artırmış, dini tarikat ve cemaatler bu araca çok önem verdiği için kendilerine radyo frekansları ve istasyonları tahsis etmeye başlamış, TRT radyoları aracılığıyla da diyanet yetkilileri ve bu alanda yetkin kişiler radyolarda muhtelif programlar yapmıştır.

Bu bilgi ve verilerden mülhem bir sonuca ulaşılabilecek olursa, genelde diğer dinlerin özeldir de İslamiyet'in yeniliğe karşı çıktığını söylemek isabetsiz bir iddiadan öteye geçmeyecektir. Çünkü radyo özelinde değerlendirdiğimiz bu kitle iletişim aracını dini grupların hatta devletlerin de dini faaliyetlerini gerçekleştirmek için kullandığını müşahade etmiş bulunmaktayız. Devletlerin bazen dini anlayışı kontrol altında tutmak için bizzat devlet kadrosundaki din adamlarını görevlendirdiği de bilinen bir gerçektir. Zaten din adamlarının veya devletlerin benimsemiş olduğu inancı daha fazla kişiye yayması için böyle bir kitlesel iletişimden uzak kalması da hayatın olağan akışına aykırı olurdu.

Radio as a Religious Communication Tool in the Context of Islam and Modernity (1920-1990)

EXTENDED SUMMARY

As an entity, a person has been in communication with the outside world since the day he began to develop in his mother's womb. When he comes into the world, he enters into an interrogation because of his desire to know and know his surroundings, and he starts asking his parents and then his teachers and friends what they are curious about in order to find out what they don't know. During this interrogation process, he starts the communication process by entering into a communication to interact with the other person.

Since this concept we call "communication" is related to many areas, it is also not possible to talk about a completely agreed-upon definition. It is understood that the Latin word "communis" originates from the concept of "common" (common). As it can be understood from here, we need common words and signs to communicate. Without these common words and symbols, it is impossible to talk about healthy communication.

Human beings maintain communication with other living beings around them and expand their communication network by being included in society in the communication adventure that they started with their immediate environment at first. When this communication network combines with the requirements of the time, there is a need to communicate with more people, and as technology develops, communication opportunities increase greatly. With increasing technological opportunities, people and societies are making their voice heard to someone miles away, and mass communication is emerging. Not only real people use this mass communication, but also legal entities, and they communicate the issues they want to tell society to more people through mass media. People and communities who use mass media effectively can create an important perception in society, and even impose their own ideas on society, and go on imposing the truth as if it were their own opinion. While radio, television, cinema and the press were at the beginning of these communication tools, social media has now been added to this group. Since the subject of the study is radio-specific, we will refer to this mass communication tool.

If we think of the first of the effective tools in mass communication as the printing press, the second one will definitely be the radio. The fact that radio waves reach far away and are portable has made an important contribution to the radio being an effective communication tool in its time. 20. Radio, an important communication tool of the century, witnessed two world wars that closely affected the whole world, radio was used very systematically in the second world war, and it is even said that the beginning of the second world war began with deliberately false news given on the radio. From this point of view, it has been seen that social and political events also affect the studies created in the field of mass communication. For example, the atomic bomb dropped on Japan brought two superpowers against each other, and the United States and the USSR made propaganda on the radios to gather support for them. Many countries of the world have also started infrastructure works in their countries in order to use this tool more effectively.

One of the countries that started the studies was Turkey. The first radio program performed in Turkey took place in Istanbul in 1927, radio broadcasting started in Ankara within 1-2 years, and broadcasts in these two provinces were made on 5-

kilowatt radio stations built. Although it seems 5 kilowatts low when we look at it now, the most powerful radio stations in Europe at that time also broadcast in this kilowatt. The institution authorized for the operation of these stations was the Postal Telegraph and Telephone Administration according to the Telegraph and Telephone Law. The Turkish Radio Telephone Corporation (TTTAŞ), which was opened in 1926, received the privilege of broadcasting radio from the authorized unit of the state in September 1926. Due to this authorization, radio broadcasting management has been given to TTTAŞ for 10 years. With this procedure, radio broadcasting in Turkey was given to a private company under state control, and radio broadcasting in the country began in this way.

When we look at the religious broadcasts on the radio in the world and Turkey, the first examples of religious broadcasts starting to be broadcast on the radio are seen in America. Therefore, when it comes to America, it can be stated that religious programs have become a part of radio broadcasts since the beginning of radio broadcasting. In the early 1920s, evangelistic broadcasts, liturgical and church music spread rapidly on radio frequencies, and religious broadcasts took an important place on international shortwave broadcasting stations. The first radio broadcast with religious content in Turkey was the mevlid broadcast, which was broadcast live at the Hagia Sophia Mosque on the Fatr Night of Ramadan in 1932.

This program was made from Hagia Sophia Mosque to Dolmabahçe Palace. There were no publications until the period of the Democratic Party. Friday Dec Mondays, Wednesdays and Fridays during the Ramadan month of 1950 in general, the first program was broadcast on Ankara radio between 20.05-20.25 hours by the Head of Religious Affairs of the period Hamdi Akseki and the group he formed made a Quran recitation. Again, under the leadership of Akseki, the program performed at Hacı Bayram Veli Mosque for the "Mevlid-i Nebi" program on December 21, 1950 was broadcast live on the radio. In the following years, the first oil lamp program was held in TRT in 1957, the first sahur program was held in 1960, and the first iftar program was held in 1964.

The 1960s were experienced as an eventful period in which remarkable transformations occurred from the point of view of Turkey. It is a period when conservative ideas are becoming stronger in the face of rising leftist thought, and even when they are not only at the intellectual stage, but also turn into a movement at the level of political parties. For this reason, starting from the end of the 1960s and continuing to increase its influence in the 1980s, nationalist-conservative groups spread their ideas not only through magazines, but also through radios. Turkish Friday Morning in 1981, the religious chat program Religion and Morality program was extended from 10 minutes to 30 minutes, in 1983, the program "Explanation of the Noble Qur'an in Turkish and a Speech" was extended from 30 minutes to 45 minutes under the name "Friday Morning", and in 1984 a new 15-minute program named "Turkish and its World" was made.

As a result, the religious broadcasts on the radios that started with the demand of the people after the Democratic Party came to power later continued by diversifying, and the broadcasts made under the leadership of the Presidency of Religious Affairs were broadcast on TRT radio frequencies.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (1983). İletişim Teknolojisindeki Gelişmelerin Ulusal Kültüre ve Basına Etkisi.
- Ak, Z. (1992). Türkiye Radyolarında Dinî Yayınlar. *Diyanet Aylık Dergi*(14), 21–22.
- Akgül, M. (2008). Medya ve Din: Radyo İletişimi ve Gözyaşı FM Örneği. *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*(6), 39–86.
- Akseki, A. H. (1961). Gramofon ve Radyo ile Kur'an Meselesi Hakkında İlmî Tedkikat. *Sebilürreşad*, 13(324), 375–376.
- Akyön, S. (2016). *Türkiye'de Dini Yayıncılığın Gelişimi: Dini Radyolar* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Akyön Çelik, S. (2019). Radyodan Yükselen İlahiler: Türkiye'de Dini Radyo Yayıncılığının Gelişimi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*(31), 67–90.
- Arvas, İ. S. (2018). Türkiye'nin Radyo ile Tanışması ve Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi. *Uluslararası Kültür ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 406–428.
- Aymaz, G. (2018). İletişim Araçlarının Tarihi İçin Bir Giriş. *Global Media Journal TR Edition*, 8(16), 124–139.
- Aytekin, H. (2018). *İnsan İlişkileri ve İletişim*. Pegem Akademi.
- Aziz, A. (1976). *Radyo ve Televizyona Giriş* (2nd ed.). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Cerrah, L. (2019). Medya ve Din. F. Rençber (Ed.), *İlahiyat Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler- 2019/Haziran* 49–61. Gece Kitaplığı.
- Çalışlar, İ. (2003). Türkiye'de Radyo Haberciliğinin Gelişimi. S. Ankuş (Ed.), *Radyo ve Radyoculuk* 125–137 IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Çelik, E. (2019). Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Çalışan Din Görevlilerin Modernite Algısı (İzmir/ Aliğa Örneği). *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), (297- 316).
- Demiröz, Ş. (2005). TRT ve Özel Kanallarda Dini Yayınlar. *II. Uluslararası Dinî Yayınlar Kongresi: Tebliğler-Müzakerler* (pp. 29–34). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Dilber, F. (2014). Kitle İletişim Araçları ve Suç Olgusu. *KMÜ Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(Özel Sayı I), 60–66. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.37789>
- Furat, A. Z. (2009). Yaygın Din Eğitiminde Kitle İletişim Araçlarının Yeri: Televizyon Örneği. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(19), 37–62.
- Gönenç, E. Ö. (2003). İletişimin Tarihi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(18), 57–72.
- Görmez, M. (2005). Sesli ve Görüntülü Dini Yayıncılık Açısından Diyanet İşleri Başkanlığı. *II. Uluslar Arası Dinî Yayınlar Kongresi: Tebliğler-Müzakerler* (pp. 35–38). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Görür, H. (1949). Radyoda Niçin Kuran Okunmuyor? *Sebilürreşad*, 53.

- Greer, C., & Phipps, T. (2009). Noncommercial Religious Radio Stations and The Web. *Journal of Radio Studies*, 10(1), 17–32.
- Hökelekli, H (2006). Günümüz İletişim Teknikleri ve Dini İletişim. *Diyanet İlmî Dergi*, 42(1), 41–58.
- İkaz Kürsüsü, Diyanet İşleri Riyasetinin Radyo Yayınları (1953). *Müslümanın Sesi*, 81, p. 11.
- Karadoğan Doruk, S. E. (2017). İletişime İlişkin Kavramlar. S. E. Karadoğan Doruk (Ed.), *İletişim Bilimi* (pp. 1–22). İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Kayador, V. (2001). Bir Kitle İletişim Aracı Olarak Radyo ve Kamusal Radyoculuk. *Marmara İletişim Dergisi*, 11(11), 131–142.
- Kıyık Kıcı, G., & Tonus, H. Z. (2020). Türkiye’de Radyo Yayıncılığının Yeni Kurumsal Bağlamda Değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 191–208. <https://doi.org/10.18037/ausbd.700344>
- Koç, N (2012). Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Radyo. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 69–103.
- Kuyucu, M. (2013). Türkiye’de Özel Radyo Yayıncılığı: Ulusal Ölçekte Yayın Yapan Özel Radyo Kanallarının Yapıları Üzerine Bir Araştırma. *Global Media Jurnal*, 4(7), 135–155.
- Kuyucu, M. (2018). Gelenekselden Dijitale Radyo Mecrasının Popüler Basındaki Yeri. *Gelenekselden Dijitale Uluslararası Medya Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir, Türkiye.
- Küçük, M (2012). “İletişim Kavramı ve İletişim Süreci”. İletişim Bilgisi, (Ed. N. Orhon ve U. Eriş), Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2712, Eskişehir
- Özbuğday, Ş. (1996). Radyo ve Televizyondaki Dini Yayınlar Üzerine. *Diyanet Aylık Dergi*(66), 9-11.
- Öztürk, G. (2017). Bir Propaganda Aracı Olarak Radyo. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 157–174.
- Şallı, A. (2017). Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi. *Kırkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi, (KİİFAD), II, IV*, 55-82.
- Tuna, Y. (2012). İletişim Kavramı ve İletişim Süreci. İ. Vural (Ed.), *İletişim Kavramı ve İletişim Süreci* (pp. 1–24). Pegem Akademi.
- Ulutaş, S. (2009). *Radyonun Yapısal Dönüşümü Sürecinde Habercilik Anlayışı* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Ünsal Yetkindağ, B. (2015). *Dini Radyo Yayınlarının Alımlanması: Akra FM Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Wikle, T. A., & Comer, J. C. (2010). Translator Networks and The New Geography of Religious Radio. *Journal of Radio & Audio Media*, 17(1), 48–62.
- Yazıcıoğlu, M. S. (1992). Dinî Yayınlar Konusunda Diyanet’in TRT’ye Teklifleri. *Diyanet Aylık Dergi*(14), 25–26.